

FAPTELE DE ARME ALE LUI MIHAI VITEAZUL OGLINDITE ÎN PRESA CEHĂ A TIMPULUI

de
MIHAIL P. DAN, P. BONA

Una din căile prin care renumele lui Mihai Viteazul și-a croit drum în conștiința contemporanilor săi europeni este și aceea a „ziarelor” din acel timp. Simple foi volante, purtînd diferite numiri ca: *Avvisi*, *Zeitungen*, *Nouvelles*, — ziaarele de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, datorită largii lor difuzări în toate țările și în toate straturile sociale, contribuîră într-o largă măsură la lățirea faimei eroului român în Apusul și Centrul Europei.

Aceste „ziare” reprezintă un stadiu înaintat în evoluția transmiterii știrilor dintr-un loc în altul. Într-o vreme cînd mijloacele de comunicație și cele de transmisie erau cît se poate de primitive, informațiile circulau dintr-o țară în alta prin ambasadori, studenți, negustori ori militari, care, odată ajunși la destinație, povesteau cele văzute și auzite în locul de unde plecaseră sau în cursul călătoriei.

Mai tîrziu acest mod de transmitere orală a diferitelor știri a fost înlocuit prin transmiterea lor în scris, pentru ca într-o fază mai înaintată, scrisoarea să fie înlocuită și ea prin „ziar”, care transmitea posterității despre evenimentele de pe vremea cînd s-a alcătuit „ziarul”.

Știrea manuscrisă este amintită încă din secolul XIII. în Anglia¹. Și tot atunci negustorii, cînd își vindeau mărfurile în marile centre comerciale germane sau italiene, strecurau în prospectele lor de reclamă și diferite știri privitoare la evenimentele politice ori războinice ale timpului².

În secolul al XV-lea știrea manuscrisă avea o mare răspîndire în Germania, dar mai ales în Italia, unde clerul, nobilimea și bogata orășenime italiană, implicate într-o formă sau alta în marile evenimente

---

¹ Georges Weil, *La Journal origines, evolution et role de la presse periodique*, Paris, 1934, p. 7 (*Bibliothèque de synthese historique. L'évolution de l'humanité*, tom. XCIV).

² C. Gölner, *Faima lui Mihai Viteazul în Apus. Broșuri contemporane*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, VIII, p. 123—124.

europene, aveau absolută nevoie să fie informate cât mai bine și cât mai repede. Aceasta necesita ca să apară o mulțime de negustori de știri, care fiind bine plătiți, își stabiliră corespondenți în diverse centre din Europa, spre a putea satisface prin informații scrise cererile tot mai mari ale clienților lor germani sau italieni³.

După descoperirea tiparului, știrile manuscrise încep să fie înlocuite cu cele tipărite. Dar în secolul XVI coexistară încă atât știrile manuscrise cât și cele imprimate. Știrile imprimate, fiind supuse unei stricte supravegheri din partea autorităților, fiind sever cenzurate, nu puteau fi în genere decât foarte incolore, tendențioase, neconforme cu realitatea. De aceea „gazetele” manuscrise continuară să fie la modă, tocmai prin faptul că vînzîndu-se „sous le manteau”, scăpînd cenzurii oficiale, erau în măsură să furnizeze informații adevărate, pe care „ziarele” imprimate, din cauza cenzurii nu le puteau da⁴.

Casa de bancheri din Augsburg, Fugger, era oficina principală în care se adunau și din care se difuzau apoi în secolul XVI aceste scrisori informative. Ei își organizaseră peste tot un excelent serviciu de culegere de știri în felul agențiilor de presă de azi. S-au păstrat 27 de volume din aceste *Fuggerzeitungen* la Biblioteca Națională din Viena, iar o altă colecție în Biblioteca Vaticanului⁵.

Cei care se ocupau cu adunarea sau transmiterea acestor știri se numeau „nuveliști” sau „nuvelanți”. Ei nu erau totdeauna „nuveliști” de profesie, ci adeseori, nobili, savanți ori negustori, care scriind prietenilor lor adăugau într-o scrisoare, de altfel de caracter personal, și unele știri privitoare la întîmplările epocii. Așa la Nürnberg în secolul XVI, patricianul Christian Scheurl trimitea între 1512—1537 scrisori amănunțite, adevărate „gazete” manuscrise. Și tot așa Melanchton trimitea din Vittemberg, pe lângă scrierile lui teologice, și știri foarte bine venite principilor luterani⁶.

Cînd papii începură cu energie prigonirea Reformei, ei luară aspre măsuri și contra „nuveliștilor”, care prin știrile lor tulburau spiritele și așa destul de agitate de reformați. Papa Pius al V-lea ordonă să fie spînzurat nuvelistul Niccolo Franco și în 1572 apăru la Roma bula: *Romani pontificis providentia* sau *Constituția contra creatorilor*

³ Georges Weil, *op. cit.*, p. 7—8.

⁴ *Ibidem*, p. 9; cf. și Iosef Volf, *Dejiny novinv Cechach dor. 1848* (Istoria ziarelor în Cehia pînă la anul 1848), Praha, 1930, p. 39—45.

⁵ Georges Weil, *op. cit.*, p. 9—10, unde se amintesc și alte colecții italiene; C. Göllner, *op. cit.*, p. 124—125 și notele; cf. și Victor Klarwill, *Fuggerzeitungen, Ungedruckte Briefe an das Haus Fugger aus den Jahren 1568—1605*, Wien-Leipzig-München, 1923, p. IX, XXVIII. Casa Fugger avea corespondenți și la Praga; cf. *Ibid.*, p. 92—93, 119, 152, 153, 155, 157, 158, 175—176, 177—179, 223, 237, 239—240. O monografie asupra acestor ziare manuscrise ale casei Fugger a publicat Dr. Johan Klein Paul, *Die Fuggerzeitungen 1568—1605*, în *Abhandlungen aus dem Institut für Zeitungskunde des Universität Leipzig*, t. I., fasc. 4, Leipzig, 1921.

⁶ Georges Weill, *op. cit.*, p. 11.

de *avvisi*, prin care aceste *avvisi* sînt interzise, iar cei ce le copiază și le împrăstie sînt amenințați cu moartea și confiscarea averii⁷.

Răspînditorii „ziarelor” manuscrise erau numiți „*pestiferi nomini*”. În noiembrie 1587 șeful unei asociații de asemenea „nuvelisti”, Annibale Capella fu arestat și dus la Roma, unde i se tăie o mîină, i se smulse limba și apoi fu spînzurat sub o tăbliță care-l arăta de mincinos și calomniator⁸.

Pe încetul „ziarele” manuscrise fură înlocuite de cele tipărite. Primele ziare erau în 4° și povesteau în amănunt o singură întîmplare. Mai tirziu, mai ales în Italia, începură să apară tot mai des „ziarele” în 8° cuprinzînd la un loc mai multe întîmplări⁹. Subiectele adunate de aceste „ziare” primitive erau foarte diverse. Ele relatau despre cutremure, comete, inundații, întîmplări miraculoase, erupții vulcanice, etc. apoi despre evenimentele politice și militare, luptele cu turcii, reforma și altele¹⁰.

Dar ceea ce preocupa mai ales pe editorii „ziarelor” erau războaiele cu turcii, începînd mai ales din al treilea deceniu al secolului al XVI-lea.

Centrul unde apar cele mai multe „ziare” este Viena¹¹, căci acolo era sediul împăratului, primul amenințat și cel mai interesat în ce privește ofensiva turcească. Spre sfîrșitul veacului acest centru se mută la Praga, odată cu mutarea împăratului însuși acolo.

Editorii de *avvisi* își culegeau informațiile, fie din cercurile negustorilor care colindau țări la rînd pe la bîlciuri, fie din scrisorile ce le trimiteau corespondenții lor de pretutindeni, fie de la factorii poștali, de la curieri, de la studenții aceia rătăcitori, fie de la soldații care reveneau din lupte și de la prizonierii de război¹². Odată adunate, informațiile, tipografii procedau la redactarea „ziarului”, în care se puteau afla înșirate pe 4, 6, 8, 10, 12 sau mai multe pagini, întîmplări de caracter foarte variat și știri politico-războinice, care adeseori se contraziceau între ele¹³.

Alcătuite fără nici o preocupare critică, uneori în condiții tehnice inferioare, cu greșeli de tipar și de limbă, modeste ziare ale secolului XVI. satisfăceau totuși setea de informare și curiozitatea nelimitată a contemporanilor lui Mihai Viteazul. Știrile privitoare la țările române în vremea lui Mihai Viteazul abundă atît în „ziarele” italiene, franceze, germane, spaniole, maghiare, cît și în broșurile contemporane, ultimele aproape toate germane și deosebindu-se de „ziare” prin ca-

⁷ *Ibidem.*, p. 12.

⁸ *Ibidem.*, p. 13.

⁹ *Ibidem.*, p. 15—16.

¹⁰ *Ibidem.*, p. 15.

¹¹ *Ibidem.*, p. 17.

¹² C. Gollner, *op. cit.*, p. 126 și notele; Fr. Jordan, *Cesi, a chervati v tureckykh valkach* (Cehii și croații în războaiele turcești), în *Omagiu lui Josef Macurek la 60 de ani*, Brno, 1961, p. 165.

¹³ C. Gollner, *op. cit.*, p. 127—128.

racterul lor de periodicitate¹⁴. Dar vitejiile marelui Mihai își aflau publicitate și în Cehia, în ziarele de acolo, tipărite fie în limba germană, fie mai ales în limba cehă.

Cehii, care luptaseră vitejește alături de români sub conducerea lui Iancu de Hunedoara în prima jumătate a secolului al XV-lea, care erau cuprinși spre sfârșitul aceluși veac și la începutul celui următor în toate planurile antiotomane¹⁵, care au fost prezenți în frontul antiotoman de-a lungul întregului veac al XVI-lea, contribuind cu mari sacrificii — atât bănește, cât și militărește — la purtarea grelelor lupte cu turcii în Ungaria și la sfârșitul secolului¹⁶.

În astfel de condiții, când studenții cehi își părăseau căminele pentru a merge la Raab, Hathvany, Strigoni, Eger etc. să apere Europa Centrală, când cei de acasă suportau an de an dări tot mai grele pentru purtarea războaielor cu turcii, se explică și interesul deosebit cu care ei urmăreau evoluția evenimentelor de la Dunărea de mijloc și de la cea de jos, unde, înfrățiți cu ei în același front antiotoman, românii lui Mihai apărau cu tot atâtea sacrificii amenințata civilizație europeană.

Și cum în acel timp centrul imperiului era la Praga, unde rezida împăratul, care, în înțelegere cu scaunul papal, țesea planuri de cruciadă și desfășura o vie activitate diplomatică în colțul de sud-est al

¹⁴ *Ibidem.*, p. 134, 135. *Le Bibliographie*, 159 urm. și la *Texte*, p. 195; *Quelques plaquettes françaises contemporaines sur Michel le Brave*, în *Etudes Romaines*, I, Paris, 1938, p. 20—40 și același, *Faima lui Mihai Viteazul în Germania*, Vălenii de Munte, 1940 (Extras din *Revista Istorică*, an. XXV, nr. 10—12, 1939); alte ziare (*avisi*) la Virginia Vasiliu, *Miscellanea di picolle notizie riguardati la istoria romena dei secoli XVII—XVIII*, în *Diplomatarium Italicum*, I, Roma, 1925 și la Aurel Decei, *Avisi riguardati i paesi romeni nei anni 1596—1598*, în *Diplomatarium Italicum*, IV, Roma-București, 1939; un ziar francez la Nerva Hodoș, *Vitejiile lui Mihai Vodă apreciate în Apus (1595—1599)*, București, 1913, p. 97 și tot acolo p. 9—14 un *avis* spaniol; un *avis* italian din 1595 la C. I. Karadja, *Une description de la campagne contre les turcs en 1595*, în *Revue Historique du S.E. Européen*, II, nom 10—12, oct.—dec. 1925, p. 354—356; pentru cîteva ziare germane și italiene contemporane vezi C. I. Karadja, *Ziare contemporane despre bătălia de la Guruslău*, în *Ac. Rom. Mem. sect. Istorie*, seria II. t. XXI, București, 1939, p. 177—193; *Fuggerzeitungen* (de la Biblioteca Națională din Viena), în *Hurmuzaki*, Doc. III-1, p. 222—227 și la A. Vereș, *Documente*, II, IV, V. Cîteva ziare contemporane din vremea lui Mihai Viteazul se află și la Nicolae Iorga, *Acte și fragmente*, I, București, 1895, p. 125—127, 128—131, 144—151, 155—163, 168—170, 170—180. Mai nou broșurile și ziarele europene ale epocii pînă în 1550 le-a publicat C. Göllner, *Turcica*, I, București-Berlin, 1961.

¹⁵ Cf. N. Iorga, *Notes et extraits pour servir a l-historien des croisades au XV-eme siecle*, Tome V, p. 107, 174, 176, 320.

¹⁶ Vezi lucrarea lui Mihail Dan, *Cehi, Slovaci și Români în sec. XIII—XVI*, Sibiu, 1944.

Europei, e de la sine înțeles că acolo era și centrul principal în care se colectau știrile privitoare la mersul războiului, aduse în orașul ceh fie prin ambasadori, fie prin curieri, prin mercenari, prin negustori, prin iezuiți ori prin scrisorile corespondenților sau ale acelor plecați la luptă. Ziarele pragheze de la sfârșitul secolului al XVI-lea sînt continuarea altor „ziare” apărute începînd din 1445, cînd se constată primul „ziar” în Cehia¹⁷. Condițiile în care erau editate aceste foi volante variau de la tipograf la tipograf, și depindeau nu numai de calitatea materialului de imprimat ci și de gustul și cultura celui care le edita și care deseori redacta singur și textul „ziarului”.

În genere, formatul „ziarelor” cehe era în 4° sau în 8°, cu dimensiuni variînd între 100—120 mm lățime și 140—160 mm lungime și cu un număr de file, variînd între 2—16 și numerotate cu cifre și litere: I a, I b, 2 a, 2 b etc. Fiecare „ziar” poartă un titlu de obicei foarte lung, un fel de rezumat al întregului cuprins după care imediat în josul paginei de titlu ori la sfârșit se afla anul cînd s-a imprimat, locul unde s-a imprimat și numele tipografului. Aproape toate „ziarele” cehești, care vorbesc despre luptele lui Mihai Viteazul, au pe pagina de titlu cîte o gravură în lemn (xilografură) sau în aramă, făcînd aluzie în mod pitoresc și sugestiv la una din scenele ce se descriu în textul „ziarului”: asediarea unei cetăți, trecerea unei ape, ciocnirea a două oștiri etc.¹⁸. Ziarele cehești care vorbesc despre întîmplările din vremea lui Mihai Viteazul sînt din anii 1594—1601 și în afara luptei de la Călugăreni și de luptele din 1600, se referă la aproape toate luptele și faptele de arme ale românilor.

Centrul lor de apariție este Praga și anume cartierul vechi al orașului (*Staré mesto*). Se amintesc dintre tipografiile care le editară și se îngrijiră de răspîndirea lor: Oldrich Walda¹⁹, Jan Suman²⁰, Burian

¹⁷ cf. Iosef Volf, *op. cit.*, p. 8—12.

¹⁸ Iosef Volf, *Deutschböhmsche Zeitungen aus dem XVI. Jahrhundert in Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, II, nr. 1, Prag, 1912, p. 417—418.

¹⁹ Este fiul lui Burian Walda. Își instalase o tipografie și în Orașul Nou (*Nové Mesto*) unde a tipărit o mulțime de ziare, broșuri teologice și descrieri de călătorie etc. Trimitea de obicei tipăriturile sale consilierilor orașenești și nobililor cu dedicații ocazionale și primea în schimb mari subsidii. A activat la Praga între 1587—1618 (Iosef Volf, *Dejiny českého knihtisku d.r. 1848*) *Istoria tiparului ceh pînă la anul 1848*), Praha, 1926, p. 54.

²⁰ Și-a deschis tipografia în Orașul Vechi prin 1589 în strada Fierului și a tipărit în primul rînd „ziare” despre întîmplările politice și războinice contemporane, a executat diferite tipărituri ocazionale, dizertații academice. A murit în vara lui 1595, iar nu în 1594, cum afirmă I. Volf, *Dejiny Cseskeho Knihlysku*, p. 58, deoarece noi am aflat „ziarul” din 1595 care-i poartă numele (cf. M. P. Dan, *op. cit.*, anexa V), pe cînd din toamna lui 1595 începe să apară numele soției sale Ana (*Ibidem*, anexa VII) sau ale succesorilor lui Jan Suman (*Ibidem*, anexa XIII).

Walda²¹, Anna Šumanova²², Daniel Sedlčanský²³ și un tipograf indicat doar prin inițialele G.I.²⁴.

Condițiile în care erau obligate să apară „ziarele” cehe erau, ca pretutindeni, destul de grele. Era greu nu atât să se obțină informațiile, cât mai ales faptul că din partea cenzurii li se puneau o mulțime de piedici.

După diverse reglementări, după o continuă strădanie, începând de prin al treilea deceniu al secolului al XVI-lea, pentru a stabili un regim sever de cenzură menit să apere atât monarhia, cât și catolicismul de orice neplăceri, Ferdinand I ordonă în 30 septembrie 1562, cu privire la tipografiai praghezi, condițiile în care vor putea imprima „ziarele”²⁵. Din dispoziția imperială se vede că arhiepiscopul de Praga era însărcinat cu cenzura tipăriturilor, între altele deci și a „ziarelor”. Dar de câte ori era vorba să se imprime știri politice și militare mai intervenea în cenzură și o comisie aulică militară ce purta de grijă să nu se răspîndească știri prea alarmiste²⁶. Se înțelege că trecînd prin cenzura arhiepiscopală ori militară, știrile primeau de multe ori un colorit oficial, care le îndepărta de adevăr. De altfel, pierzînd din senzațional, devenind oficial incolor, „ziarele” nu mai interesau prea mult publicul și se vindeau mai puțin. Scăzînd numărul cumpărătorilor în mod firesc scădea și tirajul și tipograful editor era în pierdere. De aceea de multe ori tipografiai căutau să se sustragă cenzurii, publicînd știrile așa cum le aflau și cum credeau ei că pot interesa și impresiona publicul cititor. Urmau de aici conflicte între arhiepiscop și bresla

²¹ Este tatăl lui Oldrich. A activat din 1569 în Orașul Vechi. A tipărit calendare, literatură populară, felicitări diferite și mai ales „ziare”. A fost chiar numit primul ziarist ceh. A tipărit enorm, însă tipăriturile lui lasă de dorit sub raportul execuției tehnice. Prin 1604, tipăriturile lui nu mai apar pe piață (I. Volf, *op. cit.*, p. 56).

²² Este văduva lui Ian Suman. A condus tipografia după moartea soțului ei (vezi I. Volf, *ibidem*, p. 58—59).

²³ Este Daniel Rijman ze Sedlcan sau Sedlčanský ori Sedosanes. A tipărit în afară de o serie întreagă de poezii ocazionale, foarte multe ziare cu cuprins extrem de variat. La îndemnul arhiepiscopului de Praga a început să scoată o gazetă lunară din 1597, dar după puțin timp ea își încetă apariția. A imprimat de asemenea calendare și diete. Între 1598—1602 s-au tipărit la el operele polonezului cehizat Papracky autorul celebrei „*Zroadlo slavneho markgrabstvo moravskeho*” (Oglină mărîtului principat al Moraviei). A murit în 1613 (I. Volf, *ibidem*, p. 55).

²⁴ Poate un Job sau un Jicinski (Winter, *Remestnictvo a zivnosti XVI-ho veku, v Cechach (1526—1620)*, (Meseriile și industria în sec. XVI în Boemia), Praha, 1909, p. 330.

²⁵ Josef Volf *Dejiny noviny Cechach*, p. 25: „Tipografiai să nu tipărească nimic mai înainte de a prezenta totul la cenzură persoanelor designate de majestatea sa Împăratul. Deoarece din voia lui Dumnezeu Atotputernicul arhiepiscopul de Praga a fost ales și s-a și instalat în scaunul arhiepiscopal, binevoiește majestatea sa Împăratul să retragă cenzura de la amintitele persoane designate pentru aceasta și să ordone tipografilor ca ori de câte ori ei vor voi să tipărească ceva să aducă totdeauna totul numitului arhiepiscop de Praga spre cercetare și fără controlul și știrea lui să nu se tipărească absolut nimic”.

²⁶ *Ibidem*, p. 27.

tipografilor, pedepsirea cu închisoarea sau amenda tipografilor vino-vați de nerespectarea dispozițiilor privitoare la cenzură, mergându-se chiar pînă la închiderea tipografiei²⁷.

Evident că în astfel de condiții suferea nu numai apariția, și așa destul de neregulată a „ziarelor”, dar și informarea publicului cititor sub raportul preciziei, veridicității știrilor publicate. Nerespectarea dispozițiilor cenzurii determină pe Rudolf al II-lea să dea în 24 ianuarie 1594 un nou decret, amintind obligația pe care o au tipografiile de a trece pe la cenzură, altfel urmînd să fie pedepsiți de împărat²⁸.

În 1597 Daniel Sedlčansky publică un ziar lunar cuprinzînd întîmplările din luna septembrie *Noviny porodne celéhe mesice zári léta 1597* (ziar exact pe întreaga lună septembrie a anului 1597), în urma dorinței arhiepiscopului Zbynek de a pune ordine în haotica situație ce domnea în presa din Praga, unde adeseori mai mulți tipografi tipăreau aceleași informații, îngreunînd astfel munca oficiului arhiepiscopal de cenzură. Ba mai mult, arhiepiscopul reglementa imprimarea ziarelor, acordînd dreptul de a le tipări numai la patru tipografii, ceea ce nemulțumi pe foarte mulți²⁹. Și din această cauză începe un teribil conflict între arhiepiscopul de Praga și tipograful german Nicolae Strausz (Pštros Struthio) căruia arhiepiscopul nu voi să-i recunoască dreptul de a scoate „ziare”³⁰. În cele din urmă Strausz reuși să intre în grupul tipografilor privilegiați și începu să imprime și el astfel de ziare volante³¹.

Editorii „ziarelor” care vorbesc despre Mihai Viteazul³², ca Šuman, Walda și Sedlčansky se numără printre tipografiile care aveau exclusivitatea de a tipări „ziare” privitoare la războaiele din Ungaria și de la Dunăre³³. Cel de al patrulea era Jan Otmar Jakub Dačický³⁴, din ziarele căruia din nenorocire n-am aflat niciunul. Unul din ziarele tipărite după reglementarea din 1597 prevăzînd publicarea lunară a întîmplărilor este un „ziar” din 1598 pe lunile ianuarie și februarie intitulat *„Nowiny z Fillekowa z Kosic z Presporku a z Wratislewy léta lohoto 1598 o nawracowani se Legacy Polski z Turek o co gran nate ceste swedli o stazenij se turka s trijima wogsky na krestjany de semihradské zeme, de charwet a do hor nych Uhei, o zbjraniij lidu wegenskeho od Polakuw. O smrti Kralowny Polske. O zbitij zagetij nekterych Turkuw. O vpalenij ffalesswich mincyrii o primessenij Basati Budinskemu prozłacené szawle, Buzykanu a ginych wecy. O zemetresenij w Budjmu a co Turectij hadací z toho predpowidali. O strogenij*

²⁷ Ibidem, p. 27—28.

²⁸ Ibidem, p. 29.

²⁹ Ibidem, p. 30.

³⁰ Ibidem, p. 31—33.

³¹ Ibidem, p. 34.

³² Aceste ziare le analizăm în lucrarea noastră amintită mai sus, unde ele se dau în anexa însoțită de traduceri.

³³ I. Volf, *Dejiny noviny Cechach*, p. 35.

³⁴ Ibidem, cf. și același *Dejiny Ceskeho Knihtysku* p. 59.

se Turkuw s proffanty S powolenjn Wrchnosti Wytissteno w Starem meste Prazskem. G.I.³⁵.

Reglementarea din 1597 însă dură doar pînă prin 1601, apoi se reveni iarăși la starea de lucruri anterioară, cu apariția neregulată a „ziarelor”, cu repetarea știrilor de la un tipograf la altul, cu editarea „ziarelor” cu cuprins politic și războinic de către orice tipograf fără alegere³⁶. Dar cenzura nu se exercita doar asupra tipografilor, care făceau să apară „ziarele”, ci ea se întindea în același timp și asupra colportajului, ajungînd să se interzică chiar de a se mai cînta pe străzi cîntece cu conținut religios ori războinic, căci „ziarele”, care, fiind de multe ori redactate în versuri³⁷, se cîntau pe o melodie cunoscută în-deobște³⁸.

Titlurile ce le purtau ziarele cehe de la sfîrșitul secolului al XVI-lea sînt foarte diferite. Ele se numesc cînd „ziare” (*nowina, nowiny*), cînd știre (*zpráva, nawessti*), povestire (*wjyprawowany*), descriere (*wypsany*) sau istorisire (*historye*)³⁹.

Ziarele cehe care vorbesc despre luptele lui Mihai Viteazul fac parte dintre cele mai vechi ziare ce au apărut în Cehia, adică din prima perioadă cuprinsă între 1555—1615⁴⁰.

Deși primele ziare cehe datează de la sfîrșitul secolului al XV-lea, totuși ele încep să apară mai des de prin 1515. Pe măsură ce înaintăm spre sfîrșitul secolului al XVI-lea, odată cu venirea lui Rudolf al II-lea la cîrma imperiului și cu reluarea ostilităților cu turcii se înmulțește și numărul „ziarelor”, relatînd de preferință știri în legătură cu campaniile antiotomane și constituind majoritatea „ziarelor” ce au apărut

³⁵ Biblioteca Muzeului Național din Praga, Staré tisky, Sign. 33D cf și I. Volf, *Dejiny novín v Cechach*, p. 36. Traducerea titlului este „Ziare din Fulek, Kosice, Presburg, Breslau, Komarno și Viena, din lunile ianuarie și februarie ale anului acestuia, 1598. Despre înapoierea solilor poloni din Turcia și ce au pățit pe drum. Despre pregătirea turcilor cu 3 oști împotriva creștinilor din Transilvania, Croația și Ungaria de sus. Despre strîngerea ostașilor de către poloni. Despre moartea reginei Poloniei. Despre înfrîngerea și pierderea cîtorva turci. Despre arderea falsificatorilor de monede. Despre aducerea unei săbii aurite, unui buzdugan și a altor lucruri pașei din Buda. Despre cutremurul de la Buda și ce au prezis ghicitorii turci despre aceasta. Despre aprovizionările ce le fac turcii la Raab etc. Cu îngăduința autorității s-a tipărit în Orașul Vechi al Pragăi la G.I.”

³⁶ I. Volf, *Dejiny novín v Cechach*, p. 35.

³⁷ Un astfel de ziar în versuri este „*Pisen o Turku... etc.*” (*Cîntec despre turci*). Supliment, Mîngăietoarea veste, privitoare la chipul cum Domnul Dumnezeu Atotputernic s-a îndurat să arate iarăși puterea lui milostivă și să dea izbîndă puțin numeroșilor creștini asupra dușmanului turc însetat de singe creștin, la Belgrad, în anul acesta 1593”. Tipărit de Jan Suman în „*Nedelni Ceske Slovo*”, Dubna 1939 rac-nik XXXI, cislo 103 I. iydani, p. 3.

³⁸ cf. Zikmund Winter, *Zivot cirkeuni v Cechach, Kolturne-historicky obrázky XV—XVI-he stol* (Viața bisericească în Cehia. Tablou cultural-istoric din sec. XV—XVI Praha, 1895, p. 271.

³⁹ Gotfried Johann Dlabacs, *Nachricht von den in bohmischen Sprache verlassenen und herous geben Zeitungen*, Praga 1803, p. 19—20.

⁴⁰ *Ibidem*.

în acea vreme⁴¹. Știrile inserate în „ziarele” cehe provin din diferite centre europene. Cele privitoare la războaiele cu turcii vin, cum e și firesc, din orașele așezate în apropierea teatrului de război sau chiar din taberele militare. La Praga soseau știri din Cracovia, Tokay, Kosice, Sziszek, Strigoni, Viena, Bratislava, Komarno, Raab, Breslau, Füle, din țara Ungariei, din țara Transilvaniei, din țara Moldovei, ori din vreo tabără militară⁴².

În general aceste foi volante se redactau și se tipăreau direct în limba cehă și după aceea erau traduse și imprimate în limba germană⁴³. De obicei, în ziarul însuși se făcea mențiune în ce limbă a fost tipărit prima dată ori se preciza, în cazul când era o traducere, din ce limbă a fost tradus. Dar acest lucru nu constituia o regulă generală. Și de aceea, de multe ori nu putem spune dacă „ziarul” ceh cutare ori cutare reprezintă un original sau o traducere a unui „ziar” redactat original în altă limbă.

Așa un ziar ceh din 1594 *Nowiny dwoje o smrti sultana Amuratha a o wytezstwij krestianuw w Charwatijch* (Despre moartea sultanului Murad și despre victoria creștinilor în Croația), apărut în 4°, în limba germană la Augsburg și apoi s-a tradus și s-a tipărit în limba cehă la Praga⁴⁴. Un alt ziar *Psanj Sultana Amuratha k Zykumundowi Batorov Kniizeti* (Scrisoarea sultanului Murad către Sigismund Bathory, principele ardelean), din 1595, în 4°, a fost tradus din limba italiană în limba latină și din latină în limba cehă⁴⁵. Tot din limba latină a fost tradus și „ziarul” ceh *Kratka sprawa ce se s knijzetem Zygmuntova Bathory w Sedwihradске zemi zbehle etc.* (Scurtă știre despre ce s-a întâmplat cu principele Sigismund Bathori în țara Transilvaniei etc.), Praha. u Woldricha Waldii 1595. u 4^o⁴⁶. Un alt ziar ceh din 1595 privitor la niște întâmplări franceze a fost tradus din limba germană⁴⁷ și tot așa un ziar din 1596 *Nova sedmihradska victoria nad Turkey...* (Noua victorie transilvăneană asupra turcilor), Praha, u Daniele Sedlca

⁴¹ *Ibidem*, p. 5 urm.

⁴² Cele două ziare cehe dintre 1595—1601 pe care le dăm în anexe în lucrarea Mihail P. Dan, *Cehi, slovaci și români în sec. XIII—XVI*, Sibiu, 1944.

⁴³ Josef Volf, *op. cit.*, p. 417 urm.

⁴⁴ G. J. Dlabacz, *op. cit.*, p. 13.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 14. Va fi tradus după broșura italiană apărută în același an: *Litera scritta del Gran Turco al Principe di Transilvania*, Bologna, V. Benocci, 1595. (G. Göllner, *Quelques plaquettes francaises contemporaines sur Michel le Brave*, în *Etudes Romaines*, II p. 23). Dar în ziarul ceh Sultanul este numit greșit Murad, după numele celui ce murise, când de fapt este Mohamed III (P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, p. 50, 122, 151—152, 123). Scrisoarea lui Mohamed la A. Veress, *Documente...*, V. p. 21. Credem că tipograful ceh a făcut traducerea după „ziarul” italian apărut în 1595 la Bologna și nu după cel apărut în același an la Roma: *Littera di Mahumet III Imperator de Turchi, scritta al Serenissimo Sigismundo Bathory...*, Roma, 1595 (G. Göllner, *Faima lui Mihai Viteazul în Apus*, p. 163—164, Bibliografia m. 17) căci în acest din urmă caz arătându-se precis numele sultanului (Mohamed III), tipograful ceh nu ar mai fi putut face confuzie cu Murad.

⁴⁶ cf. G. J. Dlabacz, *op. cit.*, p. 14.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 15.

nského, u, 4⁴⁸. Alteori se traduceau din limba latină și apoi în cehă⁴⁹, ori din limba croată în limba latină și apoi în cehă⁵⁰. Dar și aiurea lucrurile se petreceau astfel. Așa, de pildă, un ziar francez imprimat în 1548 la Anvers a fost tradus și imprimat apoi în limba italiană, iar în 1587 un „zeitung” apărut la Köln este tradus tot din franceză⁵¹. Prin aceste traduceri, „ziarele” secolului al XVI-lea treceau dintr-o țară în alta, răspîndindu-se în popor unde erau foarte căutate. Și adeseori se întîmpla ca traducerea unui astfel de ziar să fie mai cunoscută decît originalul însuși. Erau de asemenea frecvente cazurile cînd „ziarele” se întîlneau și în broșurile contemporane, acele *messeberichte* sau *Relationea*⁵², fie prin faptul că broșurile inserau în textul lor conținutul unor „ziare” apărute pe piață, fie că atît ziarul cît și broșurile ce conțin știri analoage s-au servit de același izvor.

Cu aceste observații terminăm analiza „ziarelor” cehe de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și trecem să ne ocupăm de unul din aceste „ziare”, cel mai important dintre ele, „ziarul” ceh care povestește strălucita victorie repurtată de Mihai Viteazul în 1601 la Gorăslău asupra lui Sigismund Báthory. De altfel, personalitatea lui Mihai Viteazul a fost urmărită cu interes de opinia publică din Cehia, bucurîndu-se de o largă publicitate chiar din momentul urcării sale pe tron și pînă la moartea sa fulgerătoare. Pînă în prezent, cu excepția lui C. Göllner⁵³, ziarul ceh contemporan cu Mihai Viteazul au scăpat atenției cercetătorilor români⁵⁴. Iar cel mai important dintre ele, cel care analizează lupta de la Gorăslău era considerat pierdut. Anume C. I. Karadja⁵⁵, un foarte bun cunoscător al vechilor tipărituri, după cercetări amănunțite în bibliotecile din cele mai multe centre euro-

⁴⁸ *Ibidem*, p. 18; vezi și Josef Jungman, *Historie literatury ceske*, ed. II, Praha, 1849, p. 147 m. 312, „ziar” ceh din 1575 tradus din limba germană și p. 148 m. 325, *Neue Chronika türkischer nation a lui Leunclavius* tradusă în limba cehă cu titlul *Kronica nowa a narodu tureckem...*, Praha, 1594.

⁴⁹ J. Jungman, *op. cit.*, p. 147, m. 305, 307.

⁵⁰ *Ibidem*, 306.

⁵¹ Georges Weill *op. cit.*, p. 18.

⁵² G. Göllner, *Faima lui Mihai Viteazul în Apus*, p. 130 și n. 9.

⁵³ C. Göllner, *Faima lui Mihai Viteazul în Apus*, p. 165, Bibliografie m. 22, amintește un „ziar” ceh din 1595, citîndu-l după J. Jungman *op. cit.*, la p. 165—166, Bibliografie, m. 23; alt „ziar” ceh tot din 1595 aflat la *Labkovická Kirihojna* din Rondnice (Cehia), pe care-l reproduce la texte p. 224—227 și un al treilea „ziar” la p. 170. Bibliografie, m. 36 citîndu-l de asemenea după J. Jungman *op. cit.*, și un altul din 1599 copiat tot în *Labkovická* din Rondnice, *Ibidem*, p. 181, Bibliografie m. 72; reproduce la texte p. 259—260 și un al cincilea din 1601, citat tot după J. Jungman *op. cit.*, p. 186, Bibliografie m. 87; în afară de alte cîteva ziare apărute în aceeași perioadă la Praga, G. Göllner pomenește doar 5 „ziare” în limba cehă, dintre care a văzut două al căror text îl reproduce.

⁵⁴ Doar Dinu I. Dumitrescu *Tipărituri contemporane cu caracter de circumstanță referitoare la Mihai Viteazul*, în „*Studii și cercetări științifice*”, Iași, (Istorie), anul XIII, fasc. I. 1962, p. 140, reproduce titlul unui ziar ceh tipărit la Praga în 1596 (e tradus din limba germană).

⁵⁵ *Ziare contemporane despre bătălia de la Guruslău*, în *An. Ac. Rom. Sec. Istorie*, seria III, tom. XXI, București, 1939, p. 178—179.

pene, neputînd da de urma lui, îl socotea pierdut „pînă va ieși probabil la iveală, în vreo bibliotecă particulară sau într-un catalog de anticar”. Găsit acest „ziar” în Biblioteca Muzeului Național din Praga, a fost publicat în 1943⁵⁶.

Luptele lui Mihai Viteazul cu turcii erau urmărite cu interes de opinia publică din Cehia pentru dublul motiv că pe de o parte, contribuția bănească a țărilor coroanei cehice pentru războiul antiotoman, împăratul o îndrepta și spre țările române și, pe de altă parte, pentru că de soarta luptelor ce se dădeau aici la Dunărea de Jos depindea și soarta țărilor cehice la un loc cu celelalte țări ale imperiului și cu întreaga Europă. Interesul cercurilor nobiliare și orășenești cehice era de altfel mai larg, ele urmărind totodată și desfășurarea luptelor din Ungaria Superioară și Croația, cum ne-o dovedesc unele „ziare” din 1593—1594 și 1595, aflate în Biblioteca Universității din Praga și în Biblioteca Muzeului Național din Cehia⁵⁷. Din acest interes pentru întîmplările de la noi s-a ivit necesitatea unei largi publicități a luptelor lui Mihai Viteazul cu turcii chiar din momentul începerii în Țara Românească a răscoalei ce culmină cu măcelul turcilor din București. În același timp trebuie subliniat și un alt aspect, anume că „ziarele” erau în mîna Curții din Praga un excelent mijloc de propagandă antiotomană, menită să influențeze opinia publică cehă, mai ales mica șleahță și orășenimea, pentru a le determina să participe la ofensiva contra otomanilor⁵⁸.

Un ziar ceh din 1595, intitulat: *Kratka Sprava co se s Kinijzetem Zygmundem Bathory etc...* (Scurtă știre despre ce s-a întîmplat cu principale Sigismund Bathory în Transilvania, cum era să fie prins și predat Sultanului turcesc și despre diferite lucruri⁵⁹) a servit de model unui „ziar” francez apărut la Paris tot în 1595 sub titlul *Discours et duc de Valachie avec la Vaivoda pour la defence de la chrestianie contre le turc*. A Lyon, Par Thiboud Ancelin Imprimeur du Roi MDXCV⁶⁰.

Ziarul ceh arată cum Mihai Viteazul a dat ordin să fie uciși toți turcii din Țara Românească. Urmînd apoi să ne povestească unele fapte de arme ale muntenilor, „ziarul” ceh ne dă cîteva amănunte privitoare la compunerea oștirii lui Mihai, care ar fi avut atunci pe lîngă el 10 000 de români pedestri și 2 000 de călăreți, plătind de fiecare 3 taleri, de fiecare cal 5 taleri și dînd zilnic 1 bou pentru 100 de oameni.

⁵⁶ M. P. Dan, *Ziar ceh contemporan despre Bătălia de la Goroslău*, Sibiu, 1943.

⁵⁷ *Biblioteca Universității din Praga*, Sign-5 OG-81, *Wahrheste bigentliche etc.; Biblioteca Muzeului Național al Boemiei*, Sign. 33 DI, *Odobyti pevnosti Pagyatu*.

⁵⁸ Polissensky, I. *Turecke valky, uhesske povestani i verejnémineri...* etc. (Războaiele turcești, răscoalele ungurești și opinia publică din Cehia de dinainte de Bila Hora) în *„Historicky Casopis”*, rac. VII, 1959, n. I. p. 92—95.

⁵⁹ *Biblioteca Muzeului Național al Boemiei*, Praga, Starettisky, Sign. 33, D.I.
⁶⁰ *Publicat de Nerva Hodoș, Vitejiile lui Mihai Viteazul*, București, 1913, p. 6—7 și C. Göllner, *Quelques plaquettes françaises sur Michel le Brave*, în *„Etudes Roumaines”*, I. p. 29—30.

Prada este a domnului, care le-o împarte celor ce s-au luptat vitejește. Peste oaste comandant suprem este Albert Király, iar în Moldova este Andrei Barcsai, trimiși ai lui Sigismund Báthory, căruia domnii români i-au jurat supunere și ascultare, ceea ce știm că nu era adevărat în acel moment, înainte de aprilie 1595. Aron Vodă încheiase la 16 august 1594 un tratat direct cu Rudolf II, dar Mihai încheiase cu Sigismund Báthory un tratat în 20 mai 1595⁶¹. Se vorbește apoi de expedițiile de dincolo de Dunăre în iarna lui 1595 la Silistra. Se luă de asemenea Rusciucul, care fu prădat. După aceasta se vorbește de o expediție comună transilvăneano-munteană. Spre sfârșit, într-o aluzie cu caracter general pare că s-ar înțelege luptele lui Mihai Viteazul cu tătarii la Putinei, Stănești și Șerpătești⁶². În general, afară de unele exagerări și imprecizii „ziarul” ceh conține știri ce se pot acredita. Sursa de inspirație pare a fi curtea din Alba Iulia a lui Sigismund Báthory, căci întâmplărilor din Transilvania li se acordă 8 pagini, pe când lucrurile din Țara Românească ocupă doar două pagini. Mihai Viteazul este numit doar o singură dată, domnii români sînt supuși ai lui Sigismund Báthory, Albert Király este comandant suprem al oștii lui Mihai, transilvănenii trec consecvent înaintea muntenilor în expediție. Iată tot atâtea dovezi care atestă că știrile proveneau din anturajul lui Sigismund Báthory.

Un alt „ziar” „*Nowini z Krakowa a z Tokage*” ... etc. (Ce s-a întâmplat mai departe în anul acesta 1595 între războinicii creștini și turci... etc.⁶³ este mai complet decît cel precedent. Cunoaște solia lui Mihai Viteazul la Cracovia din februarie 1595, ceea ce se confirmă și de alte izvoare. Apoi afirmă inexact că turcii au fost învinși în Moldova și Țara Românească doar de transilvănenii înșiși. „Ziarul” ceh povestește apoi de Mihail Horváth, care este comandant suprem, însă cu consimțămîntul voievodului. Se trec sumar în revistă atacarea Chilie și a altor cetăți de la Dunăre și mare. După o știre sosită din Tokay „ziarul” scrie despre un beg turc cu numele Mihai Voievod, care s-ar fi născut în Țara Valahiei și ar fi de neam domnesc și care primind ajutor de la împăratul turcilor a pornit cu un mare număr de turci printre care s-au amestecat și tătarii. Și s-a ridicat împotriva voievodului de acum din Țara Valahiei, avînd de gînd și voind să-l alunge de acolo și să se înscăuneze el în locul aceluia”. În acest pasaj se face confuzie cu pretendentul Ștefan Bogdan, fiul fostului domn moldovean Iancu — Sasu, care veni să ocupe tronul Țării Românești în 1595 însoțit de Ferhat Pasa⁶⁴. Tot din sursă maghiară „ziarul” ceh arată că în Țara Românească se află trimiși în ajutorul lui Mihai Viteazul, de către Sigismund Báthory, 14 000 de ostași, cifră pe care, după con-

⁶¹ P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul* p. 39.

⁶² I. Sîrbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul* I. p. 268 și urm.

⁶³ *Biblioteca Muzeului Național al Boemiei, Praga, Storetisky, 33.D.I.*

⁶⁴ I. Sîrbu, *op. cit.*, I. p. 213, n. 2 și P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. III.

fruntarea cu izvoarele, trebuie s-o reducem la 2 000 de transilvăneni. Aceștia împreună cu muntenii au bătut pe tătari într-o luptă în care au pierit 8 000. Verificând această știre cu izvoarele și literatura istorică de interpretare înclinăm a admite că aici se face aluzie la lupta de la Rusciuc (25. I. — 4. II. 1595) în care însă au pierit 8 000 de turci, iar nu de tătari, cum afirma „ziarul” ceh⁶⁵. Toate aceste atacuri de cetăți, raiduri de pradă dincolo de Dunăre, nu erau decît prefața marii bătălii ce se va desfășura în 13/23 august 1595 la Călugăreni. Din nenorocire, nu am aflat nici un ziar ceh, care să vorbească de această luptă. Nu vor fi scris „ziarele” cehe nimic despre aceste fapte de arme ale lui Mihai Viteazul sau nu ni s-au păstrat tocmai „ziarul” care o descrie? Înclinăm a crede că ziarele cehe, care obișnuit își obțineau informațiile din Transilvania, Polonia, ori Ungaria nu vor fi aflat prea multe lucruri cu privire la această luptă, pe care, atît ungurii, cît și polonii și transilvănenii, aveau interesul s-o treacă sub tăcere, victoria aceea fiind aproape exclusiv fapta lui Mihai Viteazul.

Chiar și în ziarele și broșurile germane contemporane lupta de la Călugăreni apare rar și este prezentată, nefondat, ca o victorie cîștigată de micul detașament transilvănean al lui Albert Király⁶⁶. Ca întotdeauna Sigismund Báthory, deși cunoștea înfrîngerea turcilor la Călugăreni, voia s-o prezinte ca o faptă de arme a sa⁶⁷.

Un „ziar” praghez, tipărit însă în limba germană și apărut la cunoscutul Jan Suman (*Junst beschenene zeitung auss obern Hungern und Siebenburgen*, Prag, 1595), recunoaște vitejia românilor în această luptă⁶⁸. Așa că pe această cale, cel puțin cei cunoscători ai limbii germane, vor fi aflat de marea bătălie și victorie a lui Mihai Viteazul. O scurtă și generală însemnare, în care nici măcar nu se pomenește de români, ci de creștini în general se află la cehul Václav Vratislav z Mitrovic, în însemnările sale de călătorie. Referindu-se, se pare la lupta de la Călugăreni, cehul scrie: „Inzwischen trafen Nachrichten ein, dass der Vezir von der Christen geschlagen auf dem Wege war, mit einer geringer zahl de seinigen nach Konstantinopol zurückzukehren worüber die Türken ungemein besturtzt worden”.⁶⁹

Nicăieri, în nici un ziar, în nici o broșură, nici un cuvînt despre epopee ca intervenție personală a lui Mihai în vîrtejul luptei. Mina lui Sigismund Báthory, pe cît îi sta în putere, căuta să înlătore întotdeauna numele lui Mihai Viteazul din știrile ce, pornind de la Alba Iulia, luau drumul Europei Centrale, mai ales cînd acest nume era legat de strălucite fapte de arme, avem larga descriere a luptelor din toamna

⁶⁵ I. Sîrbu, *op. cit.*, 216—220 și notele.

⁶⁶ C. Göllner, *Paima lui Mihai Viteazul în Germania*, Vălenii de Munte, 1940, p. 8 și n. 2.

⁶⁷ *Ibidem* și nota 4.

⁶⁸ *Ibidem* și nota 3.

⁶⁹ N. Iorga, *Studii și Documente* vol. XIX p. 55, posibil însă că se face aluzie la dezastrul de la Giurgiu din 28. X. 1595.

anului 1595, care duseră la aruncarea lui Sinan Pașa peste Dunăre. În luptele de la Tîrgoviște și Giurgiu nu apare în „ziarul” ceh, ce se ocupă de aceste întîmplări, niciodată numele lui Mihai Viteazul. „Ziarul” ceh se intitulează *Partykulár a stiaštnem dobyti pewnosti Terge-wistu w zemi Walasske co to listo padu poradne dalo* („Ziar” despre fericita cucerire a cetății Tîrgoviște din Țara Valachiei și ce s-a întîmplat cu prilejul acestei cuceriri de la 16 octombrie pînă la 1 noiembrie 1595⁷⁰). Ziarul scrie că Sigismund Báthory se îndreptă în 16 octombrie 1595 spre Tîrgoviște, venind în ajutorul lui Mihai. Sinan Pașa auzind de apropierea oștirii transilvănene, fuge lăsînd în cetate pe pașa de Caramania și begul de Albania cu 1 500 de turci și 46 tunuri. În ziua de 18 octombrie se luă cetatea și muntenii cu transilvănenii se îndreptară spre Giurgiu, unde ajunseră în 28 octombrie. Aici se descrie mai amănunțit asediul și apoi asaltul cetății și se dau date, care verificate cu alte izvoare se confirmă. În general acest „ziar” ceh dă informații demne de crezare și ar putea servi ca o serioasă mărturie istorică, dacă nu ar lipsi din el afirmarea contribuției muntenilor lui Mihai Viteazul și a moldovenilor lui Ștefan Răzvan. Lacuna ce o semnalăm, adică ignorarea totală a rolului jucat de români și mai ales de Mihai, se explică prin faptul că acțiunea fiind oarecum patronată de Sigismund Báthory, acesta va fi purtat de grijă, ca un Ioanos Iacobinus, secretarul său, sau un Petrus Pellerdi, subcămărașul, să scrie în așa fel, încît domnul lor să apară în toate împrejurările ca eroul principal al expediției⁷¹. Dar laudele aduse de ei lui Sigismund Báthory sînt fără îndoială mai degrabă slugarnice adulări decît știri demne de crezare. Și nici relațiile italiene ale ofițerilor toscani participanți la luptă, sau ale episcopului de Cervia, Alfonso Visconti, martor ocular, nu puteau glorifica un schismatic în dauna zelosului catolic Báthory. Dar rolul acestuia nu fusese decît de simplă paradă, căci nici un plan, nici o intervenție personală a lui nu este însemnată de izvoare, după cum afirmă Nicolae Iorga⁷². Alături de alții, contemporanul german Vitus Marchthaler închina lui Sigismund Báthory o întreagă broșură panegirică: *Rerum a Sigismunde Illustrissime et Fortissimo Transylvanie Principe contra turcas gestarum brevis narratio authore Vita Marchthaleri, anno Cristi 1595*, în care retorismul stilului concurează cu exagerarea meritelor ce se atribuie bietului Sigismund Báthory. Cînd aceasta era situația generală, cînd catolicul principe își plătea oameni ca să-i ridice osanale, cînd iezuiții aveau de grijă să răspîndească în lung și în lat o faimă, care era de fapt a altuia, cînd Carillo, renumitul „operarius” al lui Sigismund Báthory, vestea însuși la Roma sau la Praga „strălucitele” fapte ale protectorului său și ale confra-

⁷⁰ Biblioteca Muzeului Național al Boemiei, Praga Sig. 33, D.I.

⁷¹ O expunere istorică bazată în bună parte pe Pellerdi, la A. Veress *Campația creștinilor contra lui Sinan Pașa din 1595*, în „An. Ac. Rom. Mem. Secția Istorie, seria III, tom. IV. Mem. 3, București 1925 (Extras).

⁷² N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, II. p. 222.

ților lui întru ordin, când Mihai Viteazul care, în 1595, după cum știm, nu era legat printr-un tratat de împărat și își putea agonisi cu greu bani pentru plata mercenarilor săi, necum să-și permită luxul de a împărți bani cu amîndouă mîinile pentru a fi glorificat, în aceste împrejurări se explică ușor de ce atît în „ziarele” cehe, cît și în cele franceze, italiene și germane numele eroului român nu apare sau apare rar și confuz. Bravul Mihai nu știa să-și scrie faptele-i vitejești cu vîrfurile penelor meșteșugite ale unora sau altora, ci doar cu vîrfurile ascuțite ale sabiei sale neplecate. Abia după cucerirea Transilvaniei, pe care o smulse lui Andrei Báthory subordonat Poloniei, numele lui Mihai începu să apară tot mai des în „ziarele” apusene în locul lui Sigismund Báthory, ca o dovadă a interesului și încrederii care acum erau rezervate exclusiv singurului aliat de nădejde al împăratului în aceste părți, lui Mihai Viteazul.

Tot despre evenimentele din toamna anului 1595 mai relatează un alt ziar ceh contemporan intitulat: *Nowiny giste z zeme Sedmih-radské...* etc. (Ziar sigur din Transilvania, din tabăra militară și din Kosovo și din Strigoniu de la 18 pînă la 28 octombrie etc.⁷³). Prima știre este redată după scrisoarea iezuitului Alfonso Carillo, din Alba Iulia, 19 octombrie 1595⁷⁴. Ziarul vorbește despre intervenția militară a lui Sigismund Báthory în Țara Românească, povestindu-se cu acest prilej despre zborul unui vultur uriaș de pe Piatra Craiului deasupra cortului princiar și de apariția unei comete „minuni” despre care se vorbește frecvent și în alte ziare. O altă știre dată de ziarul ceh e luată dintr-o scrisoare trimisă din Alba Iulia, în 22 octombrie 1595, de către cancelarul Josika privitoare la asediul Țîrgoviștei este ceva mai precisă, dar și aici aflăm o eroare grosolană⁷⁵. Se spune anume că Mihai, care avea alt nume Minhyng, și care fusese adinioară domn al Țării Românești și apoi se turcise, ar fi venit în 18 octombrie 1595 la Țîrgoviște. Se confunda, deci, Mihai Viteazul cu Mihnea Turcitul, care venise cu Sinan în Țara Românească să ocupe tronul domnesc pentru fiul său Radu Mihnea, pribeagul de la Veneția⁷⁶. De altfel, nici Mihnea Turcitul nu muri în 1595 la Țîrgoviște, ci peste 6 ani, în 1601.

Urmînd cu trecerea în revistă a „ziarelor” cehe notăm că am mai aflat unul din 1596, relatînd arderea Cladovei, în acel an de către haiducii lui Mihai Viteazul și unul din 1598 aducînd o știre din Constantinopol din 26 decembrie 1597, în care se vorbește de intervenția agen-

⁷³ Biblioteca Muzeului Național Praga, Sign. 33, D.I.

⁷⁴ N. Iorga, *Acte și fragmente*, I. București, 1895, p. 145—146 „ziarul”, ceh cu dată greșită de 18 octombrie 1595 și la A. Veres, Carillo.

⁷⁵ Hurmuzaki, Doc. III. 1; București, 1880 p. 240 (traducere germană) și XIII p. 131.

⁷⁶ N. Iorga, *Nouă izvoare despre campania munteană din 1595*, în „*Revista Istorică*”, an. XI, iulie—septembrie 1925, n. 7—9, p. 164, n. 1.

tului englez la Poartă, Eduard Banton, pentru încheierea păcii între turci și Mihai Viteazul⁷⁷.

Din 1599 am aflat două ziare, unul intitulat: *Nowiny od druhélo az do 14 dne mesyce maje lèta tohoto 1599* (Ziar din 2 pînă în 14 a lunii mai 1599)⁷⁸, în care se vorbește cu exagerări de luptele purtate în toamna lui 1598 pînă la Sofia sau în primăvara lui 1599 la Dunăre cu turco-tătarii lui Mahmut Pașa din Silistra⁷⁹. În acest ziar apare și numele lui Mihai Viteazul. Și de aici înainte în imperiu, atît în ziarele cehe, cît și în cele germane, numele lui Mihai apare consecvent, datorită pe de o parte alianței din 1598 cu împăratul și pe de altă parte schimbărilor din Transilvania, unde Sigismund Báthory abdicînd în aprilie 1598, odată cu abdicarea lui a luat sfîrșit și susținuta activitate propagandistică de autoglorificare. Din acest moment al învecinării Țării Românești cu Transilvania acum imperială și din 1599, odată cu venirea fostului cardinal Andrei Báthory, în Transilvania antihabsburgică, pentru că el era filopolon, din această cauză ziarele cehe pun mai multă obiectivitate în relatarea faptelor lui Mihai Viteazul, mai multă atenție în inserarea numelui său pe care nu mai era acum cine să-l acopere și pe care însăși oficialitatea pragheză și cenzura arhiepiscopală din Praga vor fi consimțit să-l lase să treacă modestă și neconsolatoare răsplată, celui care rămăsese în 1599 singurul aliat al împăratului în părțile Dunării de Jos. Numai prin acești factori și nu altfel se poate explica de ce din 1598—1599 înainte numele lui Mihai Viteazul se află regulat în „ziarele” cehe ori germane și încă uneori însoțit de laude sau în tot cazul la un loc de cinste.

Despre importantul eveniment al cuceririi Transilvaniei vorbește un ziar tot din 1599, intitulat: *Nowiny z Uher a Sedmihradské zeme kterak jsou etc.* (Ziar din Ungaria și Transilvania cum au alungat creștinii pe tătari. De asemenea cum a adus Mihai domnul Valahiei, aproape toată Transilvania sub mîna împăratului⁸⁰). Se povestește pe scurt, fără amănunte, înfrîngerea lui Andrei Báthory, care nu se știe unde a dispărut, sau s-a înecat în vreo apă sau s-a ascuns într-un loc tainic. Numele lui Mihai Viteazul este pomenit de mai multe ori. Și ziarul ceh termină cu cuvintele: „Pan Buh rác tomuto Wejvodovi dale atesti popzti (Domnul Dumnezeu să binevoiască a da izbîndă acestui voievod și pe mai departe⁸¹).

În sfîrșit, ultimul și cel mai important „ziar” este din 1601, care relatează lupta de la Gorăslău și pe care C.I. Karadja îl considera pînă

⁷⁷ Biblioteca Națională a Universității din Praga, Sign. 54. G. 3041.

⁷⁸ Biblioteca Muzeului Național al Boemiei, Praga, Sign. 33 D.I.

⁷⁹ cf. I. Sîrbu op. cit., II. București, 1907, p. 174 și p. 316—317, C. Göllner, *Michael der Taplere*, în „*Lichte des Abendlandes*”, Hermannstadt 1943, p. 159—161, 162—164, 173—174.

⁸⁰ Biblioteca Muzeului Național al Boemiei, Praga, Sign. 3. D.I., C. Göllner, *Michael der Taplere*, p. 175—178, 181—183, 184—187.

⁸¹ *Ibidem*.

nu de mult pierdut. „Ziarul” se intitulează: *O bitwe Zykmunda Báthoryho s Michalem Weydau Walasským... etc.* (Despre lupta lui Sigismund Báthory cu Mihai Domnul român și Gheorghe Basta care s-a întâmplat la hotarul ungaro-transilvănean în anul acesta 1601 în 3 august, adică vineri după (sărbătoarea) Sf. Petru, când numitul Sigismund a fost învins cu desăvârșire spre marea rușine și ruină a oamenilor săi⁸²). „Ziarul” acesta a fost, după părerea lui C. I. Karadja⁸³, originalul după care s-au tipărit apoi alte 9 publicații germane și un ziar francez. Karadja își sprijină părerea pe faptul că într-un ziar german pe pagina 3, arătându-se momentul când s-a dat la Gorăslău atacul principal, se spune: „Zwischen ein und zwei und zweynzig nach der böhmischen Uhr oder ... etc., ori un neamț n-ar fi dat ora după obiceiul ceh, ci ar fi spus pur și simplu între orele 4—5 p.m. Karadja are dreptate, numai că ora 21—22 nu corespunde orei 4—5 cum scrie într-unul din „ziarele” germane⁸⁴, ci arată ora 5—6 p.m. cum reiese dintr-un document italian.⁸⁵ În ziarul ceh se dau totalurile armatelor lui Sigismund Báthory și ale lui Mihai Viteazul și Basta în cifre în parte reale, în parte exagerate. Situația strategică mai favorabilă a lui Báthory, aflat pe un deal înalt în fața imperialilor așezați mai jos nu-i servi la nimic, din cauza lipsei unei artilerii bune. Mai departe se dă o descriere a luptei. Se luară ca pradă 48 de tunuri mari și peste 150 de steaguri, dintre care 110 fură trimise lui Rudolf al II-lea la Praga. Cifrele în general corespund. Pierderile au fost puține. Sigismund Báthory a pierdut 10 000 de oameni, cifră dată și de alte izvoare, iar imperialii doar 200, cum de altfel găsim și în alte relații contemporane⁸⁶.

Din sumara trecere în revistă a „ziarelor” cehe de la sfârșitul secolului al XVI-lea care se ocupă de faptele războinice ale lui Mihai Viteazul rezultă mai multe lucruri. Mai întâi, cel puțin din aceste câteva ziare, pe care am avut norocul să le descoperim se vede că numele lui Mihai Viteazul apare rar în ziarele cehe. În campaniile antiotomane din 1595 accentul cade asupra contribuției transilvănene, iar în luptele din toamna aceluiași an, pentru eliberarea Țîrgoviștei și apoi alungarea turcilor de la cetatea Giurguiului, eroul principal este neputinciosul Sigismund Báthory. Abia din 1599 numele lui Mihai, după cum am văzut, este împletit într-o încâlcire de întâmplări războinice confuze și necorespunzătoare adevărului istoric. Când însă politica Transilvaniei înclină spre Polonia, dușmanii habsburgilor, odată cu venirea pe tronul Transilvaniei a lui Andrei Báthory, începu să se schimbe și înfățișarea ziarelor cehe și atitudinea lor față de domnul Țării Românești. Pornind de la cucerirea Transilvaniei în numele împăratului așa

⁸² Biblioteca Muzeului Național al Boemiei Praga, Sign. 33 D.I.

⁸³ Ziare contemporane despre bătălia de la Guruslău, p. 178—179.

⁸⁴ C. I. Karadja, *ibidem*, p. 179, A. Vereș Doc. VI. p. 424.

⁸⁵ A. Vereș, *Doc.*, VI. p. 414—420.

⁸⁶ Pentru amănunte vezi M. Dan, *Cehi, slovaci și români în veacurile XIII—XVI*, Sibiu, 1944.

spunea Malaspina-era firesc ca publicitatea pragheză să-l simpatizeze și să înregistreze amănunțit noua acțiune a domnului român. Dacă norocul ne-ar fi scos înainte un ziar ceh vorbind despre șederea lui Mihai Viteazul la Praga în februarie—martie 1601, atunci am fi putut avea o imagine mai completă și mai clară cu privire la șederea lui la Curte⁸⁷. Din nenorocire un asemenea ziar nu ne-a fost dat să aflăm.

Revenind de la Praga, împăcat apoi cu Basta, Mihai Viteazul pornea să recucerească a doua oară pentru împărat mult râvnita Transilvania. Și în această ultimă acțiune a lui „ziarele” cehe îl urmăriră cu stăruitor interes. Iar ca dovadă a importanței ce i se acordă, el este numit consecvent înaintea generalului imperial Basta și redactorul textului din ziar îl numește atît de des, încît se vede obligat să constate vorbind despre Mihai Viteazul că este „cel atît de des numit”. Atenția ce i se dă nu este numai cea acordată unui învingător, ci și unui aliat al împăratului, care alunga din Transilvania, pe dușmanul împăratului, pe sperjurul (*zproneverilý*) Sigismund Báthory, cum îi zice „ziarul” ceh.

Din modul cum „ziarele” cehe vorbesc despre faptele de arme ale lui Mihai Viteazul se desprinde deci încheierea că atît timp cît Sigismund Báthory din Transilvania era în relații bune cu împăratul din Praga, presa cehă a timpului, expresie a unei oficialități rigide, pune accentul pe contribuția transilvăneană, reliefind rolul lui Sigismund Báthory și reducînd pe Mihai Viteazul la o situație minoră, necorespunzătoare de altfel nici personalității sale, nici realității faptelor.

Un principe catolic cu posibilități bănești, cu zeloșii iezuiți, care împînzeau Europa și care aveau să-i compună și ode funebre cînd îl conduceau în 1613 pe ultimul drum spre Domnul din Praga⁸⁸, un om pe cît de nestatornic, pe atît de ambițios, de setos de glorie și lipsit de scrupule, care-și știuse asigura din plin lingușirile unui Pellerdi ori Carillo, și de altă parte săracul „schismatic”, lipsit de mijloace materiale chiar pentru purtarea războaielor, pe cît de viteaz, pe atît de modest. Iată tot ce explică de ce multă vreme în Europa întreagă glorioasele fapte de arme, scrise cu spada de ultimul, încununară pe nedrept numele celui dintîi. Iată de ce ani de zile cenzura arhiepiscopală din Praga lui Rudolf al II-lea, inspirată și condusă de iezuiți, lăsă pe planul al doilea numele viteazului nostru domn, pentru a face să strălucească pe nedrept numele unui membru al dinastiei, care a adus pe iezuiți în Transilvania și i-a protejat cu larghețe.

Sub raportul valorii lor istorice, afară de vreo două excepții, „ziarele” cehe nu reprezintă prea mult. Pline de erori de nume, de exage-

⁸⁷ C. Göllner, *Michael der Taplere* p. 210—255 (din broșura lui Th. Maurer, *Relationis historicae continuatio...*, 1601).

⁸⁸ Vaclav Pesák, *Sigmund Bathory v Cechach*, în „*Novat kuv Sboznik*”, Praha, 1932, p. 465—466.

rări și inexactități, ele pot servi de izvor istoric doar arareori și numai după o confruntare serioasă cu celelalte mărturii documentare ori narrative din aceeași epocă. Scrise sub controlul sever al cenzurii arhi-episcopale, care nu îngăduia să se scrie decât anumite lucruri și în forma dorită de oficialități, „ziarele” cehe ale tipografilor privilegiați pot fi cel mult o mărturie de felul cum se comporta oficialitatea din Praga față de întâmplările de la Dunărea de Jos.

Relatînd de multe ori știri de la Curtea din Alba Iulia ori din orașele Ungariei superioare și trecute apoi prin furcile caudine ale catolicismului praghez, „ziarele” cehe în mod fatal au fost lipsite ani întregi de obiectivitate și de exactitate. Prin ele cehii erau informați destul de aproximativ despre întâmplările de prin părțile noastre. Dar ceea ce se poate reține este faptul că tendențioase și inexacte, pline de exagerări și de erori „ziarele” cehe, dacă nu-și îndeplineau cu conștiințiozitate rolul de informatori ai opiniei publice, și-l îndeplinea cu prisosință pe cel de propagandă, izbutind să atragă mereu atenția asupra pericolului turcesc, care pîndea și țările cehe deopotrivă și să asigure și pe această cale contribuția bănească ori militară cehă la apărarea imperiului contra Semilunei.

Ca o dovadă concludentă a modului cum „ziarele” cehe căutau să atragă atenția asupra pericolului otoman și odată cu aceasta, combătînd pasivitatea, să asigure într-o formă sau alta și participarea poporului ceh la luptele antiotomane, este următorul pasaj dintr-un „ziar” din 1595: *Nowiny prawdive z Zyseku od 22 dne mesyce Czerwne* etc. Jana Sumana, Praha, Stare Mesto, 1595⁸⁹, pasaj plin de colorit religios și cu tendințe moralizatoare, amprente neîndoielnice ale cenzurii arhi-episcopale, care-l va fi redactat și-l va fi dat spre imprimare tipografilor privilegiați. În acest pasaj se spune: „Omule creștin, ziaarele nu se tipăresc, pentru ca auzind de victoriile asupra turcului dușman, îndată, să ducă viață asigurată și fără de Dumnezeu, ci mai de grabă mulțumind pentru aceasta lui Dumnezeu, că-ți îndrepti viața și să ceri Domnului Dumnezeu din toată inima alte victorii și de asemenea și să dai ajutor la aceasta (subl. ns.). Căci dacă neamul creștin ia pe Domnul Dumnezeu într-un ajutor, atunci învinge în numele său, așa cum tot cu ajutorul lui Dumnezeu au învins creștinii pe turci în locurile mai jos arătate”⁹⁰. Evident că în afară de rolul acesta de amvon moralizator și de tribună propagandistică în favoarea campaniilor antiotomane, în ce ne privește pe noi „ziarele” cehe au oarecum meritul de a fi făcut să circule în rîndul poporului ceh numele de român și numele celui mai mare dintre români, Mihai Viteazul.

⁸⁹ Biblioteca Muzeului Național al Boemiei, Praga, Secțiunea Stare tisky, Sign. 33, D.I.

⁹⁰ Urmează descrierea unor victorii repurtate de creștini asupra turcilor în iunie 1595 prin părțile Croației.

DIE WAFFENTATEN MICHAELS DEN TAPFEREN — WIDERSPIEGELT IN DER ZEITGENÖSISCHEN TSCHECHISCHEN PRESSE

Zusammenfassung

Unterworfen einer strengen Zensur, fehlte den tschechischen Zeitungen vom Ende des 19 Jh. lange Zeit Obiektivität und Genauigkeit in der Wiedergabe der Tatsachen. Obwohl viele Nachrichten tendenziös und ungenau erschienen sind, spielten diese Zeitungen eine wichtige propagandistische Rolle — die Öffentlichkeit wurde ständig an die türkische Gefahr, die von der unteren Donau drohte, erinnert.

Michael der Tapfere, durch seine glorreichen Taten, zog natürlich seinerzeit die Aufmerksamkeit der Zeitungen — auch der tschechischen — an. Wenn bis 1599 die Waffentaten des grossen Herrschers unklar und ungenau, infolge der unfreundlichen Einstellung der habsburgischen Herrschaft, die Sigismund Bathori bevorzugte, wiedergegeben wurde, nach diesem Datum wird Michaels Namen mit steigender Interesse verfolgt, seine Taten und seine Persönlichkeit gelangen ins richtige Licht.

Diese Zeitungen haben den besonderen Verdienst den Namen des rumänischen Volkes und die Taten eines seiner hervorragendsten Söhne — Michaels des Tapferen — den Tschechen bekannt und beliebt zu machen.